

Вступ

Насправді це дуже перспективна книжка. Бо вона є якщо не першою на цю тему, то, вочевидь, справді масштабною, основою для повноважного епосу Українського Степу. Дійсно, можливо, вона таки багато в чому є першою. Вона дає рівну раду й осілим і кочовим спільнотам території сучасної України. І всі вони постають як співавтори сучасної України та її народу. Співжиття різних частин степового кордону становило сенс і перебіг поточної історії України протягом тисячоліть.

Від часів занепаду трипільської культури українські терени розділилися: постали ліс, лісостеп і степ. Правдавня людність пристосувалася до нових кліматичних умов, і в кожній зоні усталилися свої звички господарювання, постали свої політичні та економічні моделі.

Але щодо Степу виявилися свої особливості: він простягнувся від Карпатської улоговини Угорщини через Україну, Поволжя, південний Сибір і Центральну Азію до кордонів Китаю. Кочовий побут тамтешніх народів не обмежував їхнє пересування, і тому від часів бронзового віку наші терени навідало чимало степової людності з Азії. Це були й іраномовні, й тюркомовні народи, і між ними, зокрема, угорці та булгари, які шукали нової батьківщини. Кожен із них простував Великим Степом і, залежно від зовнішніх обставин, мандрував й українськими землями. Кожен із цих народів лишив написану сторінку нашої історії та шар нашої культурної спадщини.

Традиційна українська історіографія (історієписання) зосереджувалася зазвичай на історії лише українців — осілого слов'янського населення нашої території. Проте побутування

кочовиків, Золотої Орди чи Кримського ханату також є для нас важливим. Кримські татари — єдиний, окрім українців, народ сучасної України, який мав тут свою окрему державну історію. Саме татарський Крим активізував і стимулював виникнення українського козацтва, що почало творити сучасну Україну.

Починалося, звісно, з ворожнечі. Але саме Литовсько-Руська держава підтримала становлення Кримської держави, і тоді, й опісля наші стосунки вже було не розірвати. Було у них чимало цікавого й повчального.

Згодом кримці та козаки воювали і родичалися, чимало татарських орд було оселено на Україні і долучилося до формування нашого народу, козаки натомість втручалися у високу кримську політику. Татарська кіннота стала запорукою частини воєнних успіхів Богдана Хмельницького. Сотні тисяч вигнаних у татарський ясир русинів згодом стали частиною татар. Їхні нащадки сьогодні в анексованому Росією Криму є одночасно і татарами, і українцями.

Щодо історії кримського князівства Феодоро ми ще матимемо чимало історичних суперечок: чи було воно правдивим спадкоємцем Візантійської імперії? Може, саме Україна є «Третім Римом»?

Південна Україна стала полем взаємодії дуже різних спільнот: осілих русинів-українців, кочових ногайців, кримських татар, італійців з колоній Генуї, гірських кримських готів та прибережних греків, заморських турок-османів... Що з цієї величезної спадщини ми збережемо? І що про неї будемо і маємо знати?

Історія Південної України не почалася з XVIII ст. й приходу солдатів російських імператриць чи імператорів. Вона має за собою століття і тисячоліття щорічних подій та багатющої історії... «Новоросію» колись будували (хоч так і не збудували) на руїнах Запорізької Січі, ногайських кочівель і кримськотатарської держави.

Коли ми готували цей том серії «Історія без цензури», то зіткнулися з тим, що просто не можемо вкласти у нього увесь «шлях України до Чорного моря».

По-перше, ми розпочали нашу хронологію із Золотої Орди, тобто часів, відносно наближених до формування «опісля-руських українців». Звісно, й у Давньої Русі були свої потужні контакти з Чорноморським світом. Але про них зазвичай знають — як там князь Олег ходив на Царгород чи Володимир, начебто хрестився у Херсонесі (він хрестився насправді ближче до Києва). А от про історію улусу Джучі, чи про Кримський ханат, чи про українську колонізацію степів, чи про козацько-татарські стосунки, чи Українську революцію на Півдні — мало хто. То ми зробили жорсткий вибір, виставили пріоритети, і навіть із того, що нам написали автори — провідні українські історики, — суттєво скоротили.

Ми увели до цього тому нарис про Слобідську Україну. Не випадково. Бо до середини XVII ст. майбутня Слобожанщина лише була частиною Дикого Поля, — так само як і причорноморський Південь. І міграційний рух українців на схід мало чим відрізнявся від подальшого руху на південь. А може, й відрізнявся? Але щоб дізнатися, треба прочитати.

Цю книжку писали автори з Києва, Харкова, Нікополя, Одеси й Севастополя. Це також добре, бо кожен регіон України має своє власне бачення своєї історії, і його також важливо знати й поважати.

Я офіційно кажу «від упорядника»: це не є послідовною і повною історією Південної України, це є авторськими нарисами, які подають лише її окремі фрагменти, про які не знає широкий загал, але знайомство з якими може щиро вразити читача.

Тому запрошуємо тебе, читачу, у цей всесвіт великих культур, держав, війн і мирного співжиття. І це все — наша історія. І справді без цензури. І сподіваємося на продовження епосу Степової України.

*Кирило Галушко,
координатор громадського
просвітницького проекту
«ЛІКБЕЗ. Історичний фронт»*